

SEÇİMSİZ DEMOKRASİ (*)

Ahmet Taner KIŞLALI

Seçimin demokrasi demek olmadığını, çağdaş diktatörlüklerin hemen tümünde seçimlere rastlandığını biliyoruz. Ama, seçimin varlığının o rejimin demokratikliğinin kanıtı olmadığı ne ölçüde gerçekse, seçim bir demokrasinin düşünülmemeyeceği de o ölçüde açıktır. Seçim, halkın ülke yönetimine katılmasının ilk ve vazgeçilmez koşuludur. Demokratik bir seçimin ilk iki önemli koşulu ise, farklı şeyler arasında seçim yapabilme hakkı ile genel ve eşit oy hakkıdır. Sadece benzerler arasında seçim yapabilmeye olanak tanıyan bir rejim, demokratik olmadığı gibi; bazılarının oylarına daha çok, bazılarının oylarına daha az temsil hakkı tanıyan, toplumun bazı kesimlerinin çıkar ve düşüncelerinin temsiline olanak bırakmayan bir rejimin demokratikliği de tartışmalıdır.

12 Eylül Anayasası, tutucu bir dünya görüşüne ve sermayenin çıkarlarına uygun olarak oluşturulmuş bir anayasadır. Adeta orta sağ bir partinin programı gibidir. O çerçeve dışındaki bir tercih olanağı bırakmadığı, tek bir seçeneği seçmene peşinen kabul ettirdiği için “seçimsiz bir demokrasi” isteğinin yansımasıdır. Demokrasiyi değil, orta sağda bir “çoğunluk dikta”sını hedeflemektedir. Özal hükümetinin seçim yasası ise, o çoğunluğun bulunamaması durumunda, aynı eğilimin bir “azınlık diktası”na olanak hazırlamaktadır.

Çoğulcu demokrasinin işleyebilmesi için, toplumda farklı çıkarlara ve dolayısıyla farklı görüşlere sahip bulunanların örgütlenebilmeleri, çıkar ve gö-

---

(*) Bu yazı Bahri Savcı'ya Armağan kitabından alınmıştır. (Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları -7 Ankara 1988 Sayfa 301-304)

rüşlerini barışçı yollardan rahatlıkla savunabilmeleri gerekir. Farklı çıkarlar arasında barışçı bir denge, ancak bu çerçeve içinde kurulabilir. Toplumsal barış da, rejimin istikrarı da, bu dengenin kurulabilmesine bağlıdır. Eğer toplumdaki bazı kesimlerin örgütlenebilme ve çıkarlarını barışçı yollardan savunma olanakları kısılursa, çarpıtılmış, hakça olmayan bir denge ortaya çıkar. Sonuç, toplumsal huzursuzluklar ve patlamalar olur. Böyle bir ortamı yaratan hukuk düzenine ise, “çoğulcu demokrasi” olarak nitelendiremeyiz.

Örgütlenme olanaklarının kısılması, işverenleri değil işçileri, sermaye sahiplerini değil iktisaden güçsüz toplum kesimlerini etkiler. Sendikaların siyasal partileri desteklemelerini önlemek de, ancak dar gelirli toplum kesimlerinin çıkarlarını savunan partilere olumsuz etki yapar. Birkaç varlıklı bir partiyi finanse edebilir, ama birkaç işçi bir partinin masraflarını karşılayamaz.

Bir işveren, tek başına da olsa belirli bir ekonomik güce ve bu güçten hareketle, önemli bir toplumsal ağırlığa sahiptir. Kendi görüş ve çıkarlarına uyan bir siyasal partiyi desteklemesi durumunda, bu desteğin tek başına bile bir anlam ifade edeceği açıktır. Oysa bir işçinin tek başına, ne ekonomik, ne toplumsal ve ne de siyasal bir ağırlığı vardır. İşçi, ancak örgütlendiği ölçüde, kendi görüş ve çıkarlarını savunmada etkili olabilir.

Çoğulcu demokrasi bir denge ve uzlaşma rejimidir. Denge olmadan uzlaşma zaten olmaz. Ancak birbirlerini dengeleyebilecek güçler, uzlaşmayı zorunlu kılar. Denge ise, para gücüne karşı, sayı ve örgüt gücünün oluşmasıyla kurulabilir. Tarihsel evrim içinde, sendikaların ve kitle partilerinin ortaya çıkışı bu gereksinmeden kaynaklanmıştır. Beş işadaminin karşısında parasal bir denge sağlayabilmek için, belki beşyüz bin işçi ya da kamu görevlisinin biraraya gelmesi gerekir. Böyle birşey ise, örgütlenme olmadan gerçekleşemez. Örgütlenmeyi zorlaştırmak, toplumda sağlıklı bir dengenin oluşumunu zorlaştırmak anlamına gelir. Toplumsal patlamaları ise, dengeler değil, dengesizlikler yaratır.

Hak ve özgürlükler, toplumda çatışma çıkmasını kolaylaştırmazlar, varolan çatışmaların yumuşayıp “meşru” bir düzeye aktarılmasına yardımcı olurlar. Örneğin Batı’da, işçi sınıfı, kendi çıkarlarının savunmasını kolaylaştıracak yasal olanaklara kavuştukça, şiddete dayalı yöntem ve amaçlardan uzaklaşmış, barışçı bir güç olmuştur. Oy hakkını, örgütlenme özgürlüğünü, grev ve toplu sözleşme haklarını aldıkça, demokratik rejimin güvencesini oluştur-

ran temel güçler arasına katılmıştır. Hak ve özgürlükler, patlamaların nedeni değil, büyük patlamaları önleyecek “güvenlik kapakçıları”dır. Ama 12 Eylül Anayasası, bazı hak ve özgürlüklerin geçmişte rejime karşı olan küçük azınlıklarca kötüye kullanılması gerekçesinin ardına gizlenerek, o hak ve özgürlükleri, büyük çoğunlukların da kullanamayacakları hale getirmiştir.

Demokratik “güvenlik kapakçıları”nın işlemez duruma getirildiği bir rejim, bunalımlara karşı dayanıksızdır. Böyle bir anayasal çerçevede, güçlü bir hükümetin, gerektiğinde hakem rolü oynayabilecek güçlü bir cumhurbaşkanının ve 12 Eylül’ün hedef olarak gösterdiği “güçlü devlet”in varolabilmesi zordur. Devlet, kendisini benimseyen yurttaşlarının çokluğu oranında güçlüdür. Azınlıkta bile olsa, devletin kendisinin haklarını koruduğunu gören birey, o devletin gücünün temel ögesini oluşturur. Devlet, yurttaşlarının bir bölümüne, belirli çıkar ve görüşlerin devleti olduğu izlenimini verdiği oranda gücünden yitirir. Cumhurbaşkanının hakem rolünü oynayabilmesi ise, yansız ve yıpranmamış olmasına bağlıdır. Yansızlığını, seçilmesinin ancak bir uzlaşmaya bağlı olması sağlayabilir. Yıpranmamasını sağlamanın yolu da, ona gereksiz sorumluluklar yüklenmemekten geçer. Oysa yüksek yargıçlardan rektörlere kadar uzanan bir “tek seçicilik” görevini, cumhurbaşkanını kısa zamanda hakem değil taraf durumuna sokabilir.

Ülkenin 12 Eylül’e gelmesinde önemli bir katkısı olan otorite boşluğu, devlet örgütünün hızla yanlılaştırılması ölçüsünde büyümüştür. Siyasal iktidarın müdahalesine en açık olan kurumlar, en hızla bozulan, çözülen işlevini yerine getiremez duruma düşen kurumlar oldular. Elbette ki, fırtınalı denizde, birkaç metre karelik durgun sulara rastlanamaz. Büyük bunalım geçiren toplumlarda, her kurumun bu bunalımdan nasibini alması doğaldır. Ama, 12 Eylül öncesinde, yapıları gereği mesleğe girme ve yükselmenin somut kural-lara bağlandığı, uzmanlığın önemli rol oynadığı kurumlar, bunalımın koşullarından en az etkilendiler. (Silahlı Kuvvetler ile Adalet, Maliye ve Dışişleri Bakanlıkları gibi..)

Bunalımdan görece olarak az etkilenen bir başka kesim de, özerk kurumlar oldu. Keyfi ve sınırsız bir yönetime engel oldukları için, egemen güçlerin yıpratılmaları amacıyla büyük çaba gösterdiği bu kurumların başında Anayasa Mahkemesi, Danıştay ve Üniversiteler vardı. Bir özel hukuk kurumu oldukları halde, Türk Dil ve Tarih Kurumları da bu çerçevede yer alıyorlardı.

Yasa ve kural tanımaz atamaların, hiç değilse bir bölümünü Danıştay önlemeye çalıştı. Daha da önemlisi, yönetimin haksız uygulamalarıyla karşılaşanlar, başvuracak bir organ bulabildiler, bütün umutlarını yitirmediler. Hukuk devletinin ve çoğulcu demokrasinin temel amaçlarından birisi de böylece yerine gelmiş oldu.

Özerk yüksek öğrenim kurumlarının durumunu ise, özerk olmayanlarla karşılaştırarak değerlendirmek gerekir. Üniversite öğretim kadroları, değişen iktidarlarla birlikte allak bullak olmadıysa, üniversiteler bilimsel gücü olmayan militanların yönetimine geçmediyse ve sözgelişi eğitim enstitülerinin durumuna düşmediyse, bunun temel nedeninin özerklik olduğunu kabul etmek zorundayız.

Suç, Anayasaya aykırı yasaları iptal eden Anayasa Mahkemesinde miydi? Yoksa o yasaları -tüm uyarılara karşın- çıkararak ve belki de bu yolla Anayasa değişikliği için kamuoyu oluşturmak isteyen hükümetlerde, siyasal kadrolarda mıydı? Suç, yönetimin haksız uygulamalarına karşı çıkan Danıştay'da mıydı? Yoksa bile bile o uygulamaları yapan, kamu yönetimini militanlaştırmaya çalışan, kamu görevlilerini siyasal baskılara direnemez hale getirmek isteyen hükümetlerde miydi?

Eğer, 12 Eylül öncesinde, devletin acze düşmesindeki temel neden olarak, devlet örgütünde yükselmenin yetenek ve başarıdan çok siyasal militanlığa bağlı hale geldiği öne sürülüyor idiyse, bunun çözümü, siyasal iktidarların yetkilerini artırmak ve onu frenleyecek, kamu görevlisi için güvence sayılabilecek kurumları ortadan kaldırmak ya da işlevlerini yerine getiremeyecek bir duruma sokmak olmamalıydı.

Özerk kurumlar, egemen ideolojinin, egemen güçlerinin karşısında olanlara da nefes alma olanağı sağlayan güvenlik adacıklarıdır. Toplumun, egemen güçlerinin çıkarlarının dar çerçevesinde sıkışıp kalmamasını sağlarlar. Örneğin Atatürk'ün dil ve tarih devrimleri, tutucu iktidarlara karşı yaşayıp gelişebildilerse, bunda, siyasal iktidarların doğrudan etki alanı dışında kalan Türk Dil ve Tarih Kurumlarının büyük rolü olmuştur.

Spinoza'dan beri vurgulanan bir gerçek var: Bir karar organının yapısının demokratik olması kadar, hatta ondan da çok, yaptığı demokratik olması önemlidir. Çoğunluğun oylarına dayalı bir yönetim, eğer bugün için azınlık-

ta kalan ve yarım çoğunluk haline dönüşebilecek olanların haklarına saygı göstermiyorsa, bu, demokratik bir yönetim olmaktan çok, bir çoğunluk diktasıdır. Bir hukuk devletinde, adaletin ve özgürlüğün gereklerini yerine getirilmesi, yöneticilerin keyfine ya da sağduyularına bırakılamaz. Adaletin ve özgürlüğün gerekleri, kurumsal güvencelere bağlanmak zorundadır.

Pascal, yanlışın gerçeğin tersi olmadığını, ama zıt bir gerçeğin unutulması olduğunu söylemişti. Çoğulcu demokrasi de, zıtların birarada bulunması zorunluğundan kaynaklanır. Karşıtların birbirlerini yok etmeleri değil, tamamlamaları gerekir. Çoğulcu demokrasi, işte bu nedenden dolayı uzlaşmayı zorunlu kılar. Uzlaşmasız yaşayamaz.

Çoğulcu demokrasilerde, kendinden olmayanlara, farklı düşünenlere, kararlara ve uygulamalara katılma hakkı tanımayan bir “cephecilik anlayışı”na yer yoktur. İktidardakiler gibi düşünme özgürlüğü diktatörlüklerde de vardır. Gerçek özgürlük, iktidardakilerin farklı düşünebilme ve bu farklılığı ortaya koyabilme özgürlüğüdür.

Çoğulcu demokrasiyi işleyebilir duruma getirmeyi amaçlayan çabalar, uzlaşmayı zorunlu kılacak kurumlar ve kurallar getirmelidir. Siyasal iktidarlara denetleyecek ve sınırlandıracak olan özerk kurumlar yokoldukça, keyfi yönetim olasılığı artar. Çoğunluk diktası eğilimleri başlar. Uzlaşma zorunluğu ortadan kalktığı oranda, toplumsal barışı sağlayabilmek zorlaşır. Keyfi yönetim, uzlaşma zorunluğu ile birlikte demokrasiyi de yıkar. (27 Mayıs öncesinde yıktığı gibi...)

Unutmamalıyız ki, çoğulculuk sayıdan çok, farklılıktan kaynaklanır. Çok partinin varlığı, gerçek bir çoğulcu rejimin bulunduğu anlamına gelmeyebilir. Çoğulcu demokrasinin amacı, farklılıkları yok etmekten çok, uzlaştırmaktır.

Hızlı yapısal değişiklik geçiren bir her toplumda olduğu gibi, Türk toplumu da 1950-80 döneminde belirgin bir çözülme, bölünme sürecini yaşadı. Ekonomik potansiyelin -yanlış bir sanayileşme modelini de içeren bir biçimde- yanlış yönlendirilmesi ve büyük ölçüde bunun ürünü olan sağlıklı bir kentleşme, bir yandan geleneksel kurumları ve onlara dayalı dengeleri yıkarken, öte yandan da toplumsal farklılıkları sivrileştirdi. Geleneksel dayanışma kurumları hızla ortadan kalkarken, doğan boşluktan, demokratik rejimi yıkmak isteyenler yararlanmanın yolunu buldular.

Toplumda yararları ve dolayısıyla düşünüş biçimleri, olaylara bakış açıları birbirinden farklı olan kesimlerin çoğalması, bir anlamda gelişmenin ve geleneksel toplumdan çağdaş topluma geçiş sürecinin de belirtisidir. Bu geçişin az sancılı olabilmesi, geleneksel ilişkiler bütünüünün çözülmesiyle doğan boşluğu, yeni ve sağlıklı bir kurumlaşma doldurmaya bağlıdır.

Toplumun yaşadığı bölünme sürecini 27 Mayıs Anayasası'nın sağlıklı bir biçimde kolaylaştırdığını sanmak yanlıştır. Çoğulcu hale gelmiş bir toplumun, çoğulcu olmayan bir anayas aile -barış içinde- yönetileceğini sanmak ciddi bir yanılğı idi. Çoğulcu bir toplumu "tekelci" bir anayasaya sığdırmaya çalışmak, iki ayaklı bir yaratığı tek paçalı bir pantolonla yürütmeye benzer. Koltuk değneği gerekir!

Çoğulcu demokrasilerde küçük boşalmalar, tekelci rejimlerde rastlanan büyük patlamaların seçeneğidir!

Çoğulcu bir rejimde, bütünleşme çeşitlilikten hareketle sağlanır. Çoğulcu bir demokrasi, toplumda çıkarları ve dolayısıyla dünya görüşleri birbirinden farklı olan kesimlerin varlığını kabul eder ve dolayısıyla dünya görüşleri birbirinden farklı olan kesimlerin varlığını kabul eder ve bakışçı yollardan bir mücadele ile, onlar arasında bir denge kurmayı amaçlar. Toplumsal değişmeye koşut olarak, o kesimler arasındaki güç dengesi değişeceği için, çıkar dengesi de elbette ki değişecektir. Ama azınlıkta olanların da çıkarlarına ve görüşlerine saygı göstermek, oyunun ilk kuralıdır.

Sayısal çoğunluktan gerilemek, bazı durumlarda sistemin temelinde bir gerileme sayılmayabilir. Örneğin, farklı çıkarları ve farklı görüşleri temsil eden siyasal partilerin sayısındaki azalma, birbirine yakın olan görüşlerin aynı siyasal parti içinde temsili sonucunu veriyorsa, çoğulculuktan uzaklaşma anlamına gelmez. Ama siyasal düzeyde çıkarlarını ve görüşlerini dile getiremeyen her toplumsal güç, toplumsal barış ve rejim için ciddi bir tehlikedir. Çoğulcu bir demokraside, partiler yelpazesi daraldıkça, parti içi yelpazeler genişlemek zorundadır.

Ekonomik ve toplumsal nedenlerle çoğulcu bir yapıya ulaşan bir toplumu, anayasal zorlamalarla siyasal bir bütünlüğe kavuşturamayız. Çoğulcu bir toplumdaki bütünleşme, ancak uzlaşma yoluyla olur. Yoksa "seçimsiz bir demokrasi" yaratarak değil!